

Valpurgina krivnja u Novakovim "Stipančićima"

Gašparović, Petra

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:798097>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-26**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Preddiplomski studij hrvatskog jezika i književnosti i sociologije

Petra Gašparović

Valpurgina krivnja u Novakovim "Stipančićima"

Završni rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Ivan Trojan

Osijek, 2021.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Preddiplomski studij hrvatskog jezika i književnosti i sociologije

Petra Gašparović

Valpurgina krivnja u Novakovim "Stipančićima"

Završni rad

Humanističke znanosti, filologija, kroatistika

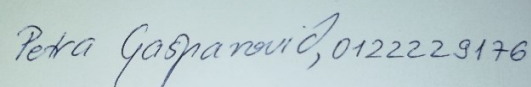
Mentor: izv. prof. dr. sc. Ivan Trojan

Osijek, 2021.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravila te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku 16. rujna 2021.

Petra Gasparović, 0122223176

Sadržaj

Sažetak	1
1. Uvod	2
1.1. Realizam u hrvatskoj književnosti.....	2
2. O Vjenceslavu Novaku	4
3. O <i>Posljednjim Stipančićima</i>	6
4. Obitelj u <i>Posljednjim Stipančićima</i>	7
4.1. Autoritativni i patrijarhalni tip obitelji	7
4.2. Odgoj žena u 19. stoljeću	8
5. Valpurgina krivnja u Novakovim "Stipančićima"	10
6. Zaključak	17
7. Popis literature i ostalih mrežnih izvora	18

Sažetak

U ovome radu, pod naslovom *Valpurgina krivnja u Novakovim "Stipančićima"*, obrađuju se načini i razlozi prema kojima je Valpurga, uz oca Antu Stipančića, kriva za tragičan završetak Lucije Stipančić. Nakon kratkog uvoda, koji govori o temi ovoga rada i o realizmu u hrvatskoj književnosti, slijedi kratki prikaz Novakova života i njegova stvaralaštva pri čemu je naglasak na važnosti njegovih književnih djela za razdoblje realizma u hrvatskoj književnosti te na tematskoj raznolikosti njegovog književnog opusa. Zatim, pod naslovom *O Posljednjim Stipančićima* govorit će se o tematskoj i žanrovskoj složenosti romana *Posljednji Stipančići* koje ga izdvajaju od drugih romana tog vremena, a nakon toga definiraju se obitelj te autoritarni i patrijarhalni tip obitelji kako bi se bolje shvatio ustroj obitelji Stipančić, odnosno prikazuje se kako je otac Ante glava obitelji zbog čega Valpurga, kao majka u 19. stoljeću, nema gotovo nikakav utjecaj na odluke i radnje koje se provode unutar obitelji. U radu se također govori o odgoju žena 19. stoljeća te razvoju muških i ženskih identiteta, odnosno o oblikovanju „poželjnih ženskih identiteta“ u djevojačkim školama i nametanju ograničenja ženama. Središnji dio rada se sastoji od analize romana kojom se dokazuje Valpurgina krivnja za Lucijin tragičan završetak. Na kraju rada iznijet će se zaključak te popis literature i ostalih izvora koji su bili korišteni prilikom pisanja ovog rada.

Ključne riječi: Vjenceslav Novak, *Posljednji Stipančići*, Valpurga Stipančić

1. Uvod

Predmet ovog završnog rada je krivnja Valpurgje u *Posljednjim Stipančićima* Vjenceslava Novaka. Iako je za *Posljednje Stipančiče* uobičajeno reći kako je glavni krivac za Lucijinu tragičnu smrt njezin otac Ante i njegov izrazito strog način odgoja djece, potrebno je uzeti u obzir i druge članove obitelji koji su mogli promijeniti tijekom njezinog života, a nisu. Takav lik je upravo njezina majka Valpurga Stipančić.

Valpurga Stipančić je iznimno poslušna žena koja poštuje svaku odluku svog muža Ante. Sve nepogode prihvaća fatalistički, izrazito je pasivna kada je riječ o donošenju i provođenju odluka unutar obitelji te prema nepravdama koje se događaju njoj i njezinoj djeci. Valpurga kroz čitav život dopušta mužu Anti da upravlja svime što se oko nje događa. (Laća, 2003:14) Upravo u toj njezinoj pasivnosti leži njezina krivica za Lucijin tragičan kraj koja će se u radu prikazati kroz mnoštvo primjera iz navedenog romana.

1.1. Realizam u hrvatskoj književnosti

Realizam je pojam kojim se u svjetskoj književnosti označuje stilska epoha koja započinje 40-ih godina 19. stoljeća, ali u hrvatskoj književnosti realizam započinje tek 1881. godine, tj. realizam traje od Šenoine smrti sve do pojave prvog modernističkog djela, novele *Moć savjesti* Antuna Gustava Matoša, 1892. godine. Iako se kraj realizma hrvatske književnosti smješta u 1892. godinu, mnoga važna realistička djela nastaju kasnije budući da se nakon Šenoe javlja nova generacija pisaca koji kritički progovaraju o hrvatskoj stvarnosti, dok neki nastavljaju Šenoinu romantično-realističku poetiku uz naglašavanje nacionalno-etičke uloge književnosti. „Za realizam kao književnu epohu od središnje je važnosti odnos književnosti prema zbilji, pa se zato često pojednostavnjeno zaključuje da prikazuje »zbilju onakvu kakva ona jest«, međutim, riječ je o načinu književnog oblikovanja koji se kao i svaki drugi gradi na jeziku i književnim konvencijama. Zato odnos realizma prema zbilji funkcionira dvosmjerno, ne samo

kao jezikom i književnim konvencijama posredovani »odraz zbilje« nego i kao proizvodnja nove, književne zbilje.“¹

Realizam u hrvatskoj književnosti se može podijeliti na dvije faze: psihološki i kritički realizam. U kritičkom realizmu prevladavaju socijalne teme koje se bave odnosom sela i grada, seoskom stvarnošću, prikazom gradskog života te propadanjem plemstva. Osim inovacija na području tematike djela, javlja se i novi način stvaranja likova te postavljanja atmosfere djela: „Realistički likovi nisu plošni, već se sastoje od niza različitih osobina, razvijaju se i mijenjaju tijekom teksta, čvrsto su socijalno, psihološki i intelektualno motivirani, te im je prikazan unutarnji život. Tako oblikovani likovi psihološki su jedinstveni karakteri, ali ih istodobno socijalna motiviranost čini tipovima, odn. likovima reprezentativnima za neku društvenu klasu. Bitna značajka realizma također je njegova sklonost deskripciji. Opisuje se vanjski izgled karaktera i prostor, unutrašnjost nastambi, gradski i seoski krajolici, koji su često u službi metaforičke karakterizacije lika. U oblikovanju lika i opisivanju, do izražaja dolazi pripovjedačeva objektivnost...“²

¹ Navedene činjenice preuzete su s internetskog izvora Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zadnja posjeta 22.6.2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=52108>

² Navedene činjenice preuzete su s internetskog izvora Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zadnja posjeta 22.6.2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=52108>

2. O Vjenceslavu Novaku

Vjenceslav Novak, rođen u Senju 1859. godine, jedan je od najznačajnijih hrvatskih pisaca realizma, a ujedno je najmlađi te uz Ksavera Šandora Gjalskog najplodniji hrvatski realist. Jelčić ističe da je Novak bio i stilski najčistiji i najhomogeniji pisac svog vremena uz Josipa Kozarca. (Jelčić, 1996:7) Njegovo stvaralaštvo je vrlo opsežno i tematski raznoliko s obzirom na to da je u književnosti djelovao manje od četvrtine stoljeća. Titulu hrvatskog Balzaca stekao je domišljatim opisivanjem raznih društvenih slojeva i prilika, različitih ljudi i krajeva te stvaranjem cijele galerije likova. (Laća, 2003:5-6) Osim što se bavio književnim radom, Novak je bio i glazbeni pisac, pedagog, teoretičar i skladatelj te je bio zaposlen kao profesor glazbe u Muškoj učiteljskoj školi u Zagrebu, a teoriju, glazbenu estetiku i povijest glazbe predavao je na školi Hrvatskoga glazbenoga zavoda i uređivao je glazbeni časopis *Gusle* i izdavao list *Glazba*.³ Doživjevši jedva 45 godina, umire bolestan 1905. godine u Zagrebu. (Barac, 1964:7)

„Uz rodni Senj, blisko mu Podgorje, zagrebačku građansku i malograđansku sredinu, prvi je u našu književnost uveo gradsku radničku sirotinju, siromašne đake i studente, male ljude uopće.“ (Laća, 2003:5) U svojim je djelima prikazao „bespomoćnost siromaha i njihovu prepuštenost sudbini, gladi i bolesti, osobito sušici, smrtnom neprijatelju siromašnih i poniženih.“ (Laća, 2003:8) Njegovo najintenzivnije razdoblje književnog stvaralaštva se skoro poklapa s teškim razdobljem hrvatske povijesti koje je poznato kao Khuenovo doba, razdobljem u kojemu vlada represija, obezvrjeđivanje hrvatske samobitnosti, gušenje političkih i građanskih prava hrvatskog naroda te mađarizacija. U to vrijeme, zbog takvih političkih uvjeta, dolazi do gospodarskog propadanja Hrvatske te Hrvatska postaje osiromašena i obespravljena mađarska kolonija. Također, dolazi do propadanja plemstva, propadanja tradicionalnih oblika života i iseljavanja seoskog stanovništva u gradove ili građanskog u inozemstvo. Sve se nepovoljne prilike tog vremena odražavaju i u djelima hrvatskih realista, pa tako i u pripovijestima i romanima Vjenceslava Novaka. (Laća, 2003:7-8)

Novakov književni rad se može podijeliti na četiri tematske cjeline: grad Senj u prošlosti i njegovom vremenu; Podgorje, primorski podvelebitski kraj; hrvatsko građanstvo i malograđanstvo; život radništva i uopće gradske sirotinje. (Laća, 2003:8) Njegovo prvo

³ Navedene činjenice preuzete su s internetskog izvora Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zadnja posjeta 22.6.2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44224>

objavljeno je djelo pjesma *Lavoslavu Vukeliću*, a prva tiskana novela je *Maca* koja zapravo pripada književnom razdoblju romantizma i nastavlja se na hajdučko-tursku novelistiku dok su potonje novele oblikovane konvencijama realizma, s građom iz podgorske i senjske svagdašnjice. Njegove najcjenjenije novele su *U glib* i *Iz velegradskog podzemlja* te u njima prevladava socijalna analiza teškoga života potlačenih društvenih slojeva. Probleme siromaštva, gladi, društvene neravnopravnosti i nepravde obrađuje naturalistički. Novakov prvi roman, *Pavao Šegota*, nastaje 1888. godine, a nakon njega slijedi niz romana regionalne senjsko-podgorske tematike kao što su *Pod Nehajem*, *Podgorka*, *Posljednji Stipančići*, *Tito Dorčić* te roman *Zapreke* u kojemu otvara zanimljivu problematiku svećenikova ljubavnoga života.⁴

Također, važno je spomenuti i da je Novak autor najkompleksnijih i najpromišljenije konstruiranih ženskih likova u hrvatskoj književnosti uopće, a savršen primjer toga je lik Lucije Stipančić koji je najsloženiji ženski lik hrvatske književnosti 19. stoljeća. Izvan granica književnog stvaralaštva, Novak je objavio četrdesetak članaka i kritika s glazbenom tematikom, objavljivao je priručnike i prve udžbenike harmonije, koji su se dugo zadržali u školskoj uporabi, autor je prve povijesti glazbe na hrvatskom jeziku te je harmonizirao 52 napjeva iz zbornika *Cithara octochorda*.⁵

⁴ Navedene činjenice preuzete su s internetskog izvora Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zadnja posjeta 22.6.2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44224>

⁵ Navedene činjenice preuzete su s internetskog izvora Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zadnja posjeta 22.6.2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44224>

3. O *Posljednim Stipančićima*

Najbolji Novakov roman *Posljednji Stipančići* realistički objavljen je 1899. godine. (Laća, 2003:11) Već iz podnaslova, *Povijest jedne patricijske obitelji*, može se zaključiti kako je riječ o prikazu obitelji, odnosno o prikazu propadanja senjske obitelji Stipančić. Osim prikaza obitelji, Novak donosi i sliku složenih i političkih zbivanja u Senju tridesetih godina 19. stoljeća. (Šicel 2005: 207) Tijek odvijanja radnje ovog romana nije prikazan kronološki, nego radnja započinje postupkom *in medias res*, odnosno od kraja zbivanja kada su Lucija i Valpurga već same, osiromašene i izmučene te se retrospektivnim pripovijedanjem Novak vraća u prošlost, zapravo na početak radnje i postupno prikazuje događaje koji su doveli do tragičnog završetka obitelji Stipančić.

Roman *Posljednji Stipančići* teško je žanrovski odrediti zbog njegove slojevitosti, odnosno može se smatrati psihološkim zbog detaljnog prikaza društvenog života glavnih likova, obiteljskim zbog prikaza međusobnih odnosa jedne obitelji, socijalnim zbog ocrtavanja društvenih prilika i odnosa Senjske sredine, povijesnim zbog opisivanja događaja koji su Novaku već bili povijesni te političkim zbog prikaza političkih zbivanja u Hrvatskoj tog doba, ali tema je zapravo opća, karakteristična za hrvatsku književnost 19. stoljeća – „propast nekad moćnih obitelji.“ (Laća, 2003:11-12)

Nemec ističe kako se u *Posljednim Stipančićima* agonija plemstva analizira iznošenjem biografija članova obitelji Stipančić, odnosno svaki član obitelji predstavlja jedan oblik propadanja svoje klase: Ante Stipančić bio je ponosan i autoritativan zastupnik patricijskih principa i despotskog tipa ponašanja, a na kraju je umorni, poniženi i moralno iskompromitiran starac, Juraj koji je u početku obožavan od strane svog oca zbog svoje inteligencije postaje propalica i izdajica svoje obitelji i naroda, a Lucija i Valpurga postaju zatočenice povijesti, uspomena i vlastitih iluzija. (Nemec, 1995:231)

4. Obitelj u *Posljednjim Stipančićima*

Obitelj je osnovna društvena skupina koja povezana srodstvom te utemeljena na braku i zajedničkom životu užega kruga srodnika, prije svega roditelja koji vode brigu o djeci te ih odgajaju. U većini društava veza između roditelja i djece čini jezgru, odnosno nuklearnu obitelj, a tipologija obitelji u Hrvatskoj potkraj 19. stoljeća pokazuje prevlast malih nuklearnih obitelji, tj. obitelji koje tvore otac, majka i djeca⁶ što je slučaj i u romanu *Posljednji Stipančići* gdje obitelj čine otac Ante, majka Valpurga te sin Juraj i kćer Lucija.

4.1. Autoritativni i patrijarhalni tip obitelji

Na obitelj kao zajednicu ljudi konstantno utječu razne društveno-političke prilike te kulturne, religijske i filozofske ideje koje su zastupljene ovisno o povijesnom razdoblju. Od početka 19. stoljeća događaju se brojne promjene u ljudskim životima pod utjecajima industrijalizacije i globalizacijskog procesa, a sve te promjene se održavaju i na obitelji. U Hrvatskoj se čak do sredine 19. stoljeća obitelj mogla oslanjati na splet vanjskih uporišta pomoću kojih je jačala svoju unutarnju povezanost i postojanost, a autoritativni i patrijarhalni tip obitelji počinje slabjeti te se uspostavlja partnerski tip obitelji. (Benvin, 1972:37-49) No to nije slučaj u *Posljednjim Stipančićima*: „Novakovi *Posljednji Stipančići* su bez obzira na podrijetlo i društveni status tipična patrijarhalna obitelj...” (Jerčinović; Reljac Fajs, 2020:143)

U autoritativnom se tipu obitelji strahuje od oca, ostali članovi obitelji ga slušaju bez ikakva protivljenja, njegova je volja jedini zakon koji se u obitelji mora poštovati. (Fromm, 1989:43) „U obitelji Stipančić vladaju rigidni patrijarhalni odnosi...” (Durić, 2011:22) Gospodar obitelji Stipančić je otac Ante Stipančić. Ante je najistaknuiji lik, središnja figura cijelog zbivanja romana te kruti roditelj, despotski karakter, konzervativan i patrijarhalan. (Laća, 2003:13) Ta njegova okrutnost najviše se očituje u njegovom odnosu prema ženskim članovima obitelji – Jurja šalje na školovanje, planira za njega veliku budućnost i ponosi se njime, a Lucija ne smije sjediti za obiteljskim stolom tijekom večere ni obraćati mu se. „Patrijarhalnost je bila i ostala sastavnicom svjetonazora i života u mnogim europskim i hrvatskim obiteljima, a prisutna je i "sada i ovdje", samo što se danas više govori o neravnopravnosti spolova. Lucija ne samo da

⁶ Navedene činjenice preuzete su s internetskog izvora Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zadnja posjeta 24.6.2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44557>

kao žena nema pravo na obrazovanje nego nema pravo ni na mladenački društveni život, napose ljubav.“ (Jerčinović; Reljac Fajs, 2020:143)

Valpurga je tip tragično poslušne žene, žene koja je iznimno pokorna, koja živi u sjeni svog muža Ante. Ona je tiha, predana svojim obiteljskim i majčinskim obvezama te se ne uspostavlja niti jednoj Antinoj odluci bez obzira na svoje osjećaje. Ona sve svoje životne nepogode prima fatalistički i izrazito je pasivna u odnosu s Antom i nepravdama koje joj se događaju (Laća, 2003:14) „Novakovi muški likovi jesu predstavnici Stipančića u društvu, a ne Lucija i Valpurga; one su samo sjene kao i sve obespravljene žene.“ (Jerčinović; Reljac Fajs, 2020:143)

4.2. Odgoj žena u 19. stoljeću

Odgoj i položaj žena se u prošlosti mnogo razlikovao od onih s kojima smo upoznati u današnje vrijeme. U Hrvatskoj u 19. stoljeću žene su odgajane prema pravilima poželjnih rodnih identiteta, smatrane su slabijim spolom i mentalno i fizički zbog čega su im bila nametnuta određena ograničenja. (Erceg; Tataj, 2019:81)

Osim različitih zaduženja između žena i muškaraca, postojale su razlike i između zadužena žena nižeg i višeg društvenog sloja. Žene nižeg sloja morale su biti zaposlene kako bi osigurale svoje, ali i preživljavanje svoje djece. S druge strane, od žena višeg društvenog sloja bilo je očekivano da se brinu oko svog doma, da budu dobre majke i supruge što je ujedno pridonosilo i društvenim statusima njihovih muževa. Žene toga vremena morale su biti utjelovljenje tradicionalnih vrijednosti kao što su čednost, predanost i posvećenost njihovim ulogama majki i supruge. (Erceg; Tataj, 2019:81) Nadalje, od žena viših društvenih slojeva, i supruge i kćeri, očekivalo se da ostanu u okvirima privatnog života što je uočljivo i u *Posljednjim Stipančićima*: „Samo Ante i Juraj mogu izlaziti iz kruga kuće, u javni i otvoreni prostor, a Valpurga i Lucija vezane su uz kuću te ne smiju općiti s drugim ljudima, čime se odmah naznačuje njihova predodređenost za majčinstvo te briga za dom. Ulica, kavana, zabave i druženja u romanu su isključivo vezani uz muške subjekte, ženama je pristup njima onemogućen. Prisjetimo se koliko je Lucija morala moliti oca da je pusti na zabavu, i to u trenutku kada je on već gubio svoju životnu snagu zbog bolesti. Žena dakle isključivo funkcionira poput objekta koji se drži pod ključem daleko od očiju javnosti.“ (Durić, 2011:27) Od žena višeg društvenog sloja se također očekivalo da sudjeluju u dobrotvornim akcijama, da idu na plesove i kulturne priredbe te da se znaju lijepo odjenuti, pristojno ponašati i voditi konverzaciju u skladu s bontonom

elite, a za postizanje takvog „društveno prihvatljivog ponašanja“ bila je nužna određena naobrazba, razumijevanje i govorenje stranih jezika, poznavanje djela iz klasične književnosti i poznavanje likovne i glazbene umjetnosti, a aktivnosti koje su obavljale u slobodno vrijeme nisu bile iz zabave i opuštanja, nego pod utjecajem ispunjavanja određenih društvenih normi. (Erceg; Tataj, 2019:85)

Kada je riječ o obrazovanju žena tog vremena u Hrvatskoj, Erceg i Tataj ističu kako je spor razvoj građanskog društva izazvao pojavu supostojanja dvije spolne politike te da se spolna politika hrvatskoga društva 19. stoljeća temeljila na nepoželjnim, odnosno poželjnim spolnim karakteristikama koje su se razvijale pod utjecajem brojnih europskih intelektualaca te da se na tim osnovama razvio muški i ženski identitet. Glavna mjesta provođenja odrednica oblikovanja „poželjnih ženskih identiteta“ bile su djevojačke škole, a od 1883. godine primjenjuje se nastavni plan i program kojim se propisuje novi predmet kućanstvo, a prema tom programu djevojačke škole zapravo predstavljaju mjesto obrazovanja „dobrih kućanica“ (Erceg; Tataj, 2019:86)

U 19. stoljeću ženama su bila nametnuta određena ograničenja, ali u isto vrijeme dolazi do postupne emancipacije i modernizacije koje ženama donose nove mogućnosti i u privatnom i u javnom životu. Erceg i Tataj ističu kako generalno slaba opća društvena i ekonomska razvijenost Hrvatske toga vremena povlači za osobom pitanje lošeg društvenog položaja žena te da se kroz obrazovni sustav provodila politika stvaranja rodih identiteta, a od žena se očekivalo da postanu dobre kućanice, supruge i majke te da budu stidljive, pokorne, pobožne i blage. (Erceg; Tataj, 2019:88)

5. Valpurgina krivnja u Novakovim "Stipančićima"

Za razumijevanje Valpurgine krivnje u Novakovim „Stipančićima“ važno je uzeti u obzir sve čimbenike koji su utjecali na njezin život i razvoj njezinog identiteta. Durić u svom radu *Autoritet i obitelj u romanu „Posljednji Stipančići“ Vjenceslava Novaka (2011)* ističe kako je Valpurga mlada i nezrela krenula u brak s dvostruko starijim muškarcem kojega nije voljela. (Durić, 2011:26) O tome nas i pripovjedač izvještava:

„Mlada Valpurga nije polazila za Antu iz ljubavi, a nije joj on bio ni odvratan. Imovina njezinoga oca bila je već propala, no u naručaj Antin dovelo ju je njezino nepoznavanje svijeta. Zapt, gotovo na istočnjačku strogi ondašnji odgoj ženske djece držao ju sve do te dobe daleko od svijeta, i sva je prilika da uopće nije razumjela Antinih očiju što su se požudno za njezinom mladošću otimale. Za svoju dobu bila je tijelom – ako i sitna – potpuno razvita, ali iskustvom bijaše dijete.“ (Novak, 2003: 41)

Durić nadalje ističe kako Valpurga nije imala pravu svijest o sebi, a Anti je odgovaralo da u svom posjedu ima mladu, trofejnu i pokornu djevojku koju je nakon vjenčanja držao izoliranu u kući, odnosno Valpurga nije ni s kim smjela komunicirati (Durić, 2011:26):

„Stipančić se grijao blažen o mladom, nepokvarenom srcu Valpurginom. Kao da svijeta: on je nastojao da je što bolje zaštititi proti upoznavanju svega što bi je moglo i malo njemu oteti raspršivši joj možda u grudima želju koja ne bi bila u skladu s njegovom sebičnošću. Jedva se mogla pokazati izvan njegova društva, ni u crkvu nije išla sama...“ (Novak, 2003: 42)

Valpurga je prema tome postala ono što se u viktorijanskom razdoblju engleske književnosti nazivalo kućnim anđelom, tj. postala je pasivna supruga i majka, a Ante je, kao muškarac, prema patrijarhalnoj ideologiji razumniji, realniji i odgovorniji od svoje žene Valpurgine te time ujedno i prirodno predodređen da bude njezin vođa i vodič zbog čega su njegove želje postale njezine želje (Durić, 2011:26-27):

„Za Valpurgu nije bilo čovjeka koji bi mogao biti umniji, iskusniji i bolji od njezinog muža. Dobročudna od prirode, a odgojena u roditeljskoj kući odgojem koji je gušio u ženskoj djeci svaku samostalnost, podvrgla se vrlo lako njegovoj volji i bila u sebi uvjeren da ne može pripadati nego samo njemu, da je svijet žene optočen ovako samo mužem koji ju je usrećio otevši je djevojaštvu. (...) priviknula se da samo na izjavu njegove volje čeka i ona kao što i ostala služinčad u kući i da se svaka njegova zapovijed vrši sa strahom i žurbom...“ (Novak, 2003: 42-43)

„Muž joj nije o tome govorio nikada, kao što uopće nije držao nužnim da se žene u muške poslove pačaju. Kad je Valpurga došla do Stipančičevih spisova koji su o tome govorili, bilo je već Jurju devet godina, a Luciji (nju je imala šest godina iza Jurja) tri godine. Stipančić je naime otputovao jednom u Trst ne kazavši dašto Valpurgi po što. Na takvo pitanje ne bi se ona pred njime ni mogla bila odvažiti.“ (Novak, 2003: 56)

„Slobodu i pravo žene moralo se u njezinoj duši tražiti sitnozorem. Ona je dapače o Stipančiću koji joj je umio samostalnost u životu gotovo potpuno izbrisati, držala s uvjerenjem da je vrlo dobar čovjek – tek ponešto nagao i svojeglav čovjek.“ (Novak, 2003:133)

Durić govori kako „Valpurga smatra svoga supruga nadmoćnim sebi te mu se u potpunosti podređuje. Iz razloga što ga nije voljela i što svoju ulogu shvaća deterministički, ona se prepušta njegovu autoritetu, a preko njega onda implicitno odobrava i autoritet cijele društvene klase kojoj pripada, naravno u kontekstu ženskoga položaja unutar nje. Na Valpurgu djeluju dvije vrste autoriteta. Vanjski se manifestira u liku njezina supruga jer mu je beskrajno odana, ima povjerenja u nj i onda kada negdje u svojoj dubini osjeća da on to možda i ne zaslužuje (Jelčić 1996: 20), te mu se pasivno prepušta. Dakle, vanjski autoritet je onaj koji izravno, iz subjektive neporedne blizine na temelju prisile i autoritarnoga odnosa djeluje na njega. Unutrašnji autoritet se pak ostvaruje kao dužnost, savjest ili Nad-Ja (Fromm 1978: 150), što joj je nametnuto samim odgojem u roditeljskom domu pa je posrijedi pounutarnjenje odgojnih ideala i normi tijekom formativnih godina.“ (Durić, 2011: 29-30):

„Domaći život u Stipančičevoj kući bio je uređen – što se ticalo prava i dužnosti muškaraca i ženskih – na način orijentalaca: Valpurga i Lucija osjećale su se napram Veroniki i drugoj mlađoj služavki u toliko odličnijem položaju što su sa Stipančićem i Jurjem sjedile kod istoga stola. Bilo je to po duhu onoga doba, a lako će biti da je na takovu podređenost žene djelovao i doticaj naših ljudi s Turcima kroz duga vremena.“ (Novak, 2003: 65)

„– Bože moj! – pomisli Valpurga pošto je pročitala – eto muškarci nijesu ništa bolji od nas ženskih kojima se rugaju da ne znaju kad se sastanu govoriti ni o čem drugom nego što se ogovaraju i preklapaju ljude kojih među njima nema... A gle, oni ne samo da ogovaraju jedan drugoga nego eto čak o tome pišu... Ali pored svega toga ona nije mogla ipak pomisliti te bi tu njezin muž mogao imati i krivo. Ona je osjećala da je njegov visoki um i široko znanje za nju nedostiživo.“ (Novak, 2003: 59)

Nadalje, Durić govori kako je Valpurga mazohističko-autoritativni karakter „jer fatalistički pristaje na ukidanje pojedinačnoga Ja, čime pokušava savladati nepodnošljivi osjećaj nemoći

te je pošteđena donošenja odluka i konačne odgovornosti za sudbinu svoga ličnoga Ja, a time je pošteđena i nedoumice o tome kakvu odluku da donese (Fromm 1978: 142).“ (Durić, 2011: 30):

„Tek bi jedina Valpurga izlazila i tada rijetko iz svoje sobe – priviknula se tako; već nije imala volje da mijenja svoj život; krpala bi dječju odjeću, čas se naslađivala Lucijinom radošću na otvorenom hodniku, a čas uzela u ruke kakav njemački roman kojih je u Stipančića bila na tavanu puna jedna kista.“ (Novak, 2003: 65)

Na Valpurginu pasivnost u odgoju dodatno utječe to što joj je onemogućeno izravno se brinuti za sina Jurja. Tu ulogu preuzima Ante i tako nastoji smjestiti Jurja na stranu racionalnosti i emocionalne neangažiranosti. Tako Valpurgi postaje dopušteno samo da se brine o odgoju Lucije, da ju uči ženskomu načinu ponašanja i mjestu u društvu te joj je bilo zabranjeno pred Stipančićem Jurja pomilovati ili poljubiti. (Durić, 2011: 27-28) :

„U takvoj neprekidnoj tišini gojila se uz Valpurgu Lucija, dočim je sin Juraj pripao skroz ocu od onog dana kad je počeo da uči čitati. Lucija je bila vrlo živahna djevojčica, te je Valpurga poradi toga pretrpjela mnogo prigovora od Stipančića koji je uopće za Luciju malo mario i samo jedno u pogledu njezinog odgoja odrješito zahtijevao: da ne smije na ulicu gdje bi došla u dodir s gradskom dječurlijom...“ (Novak, 2003: 64)

„Zato je Lucija rasla uz majku jednako kao za prvih dana svoga djetinjstva. Za njezin uzgoj nije otac ni pitao, nijesu mu dapače bila u volji ni njezina poznanstva s nekim vršnjakinjama iz odličnih obitelji; ipak je naime znala gdjekada tražiti Valpurga troška da se Luciji nabave nova odijela i druge sitnice poradi društva. On bi tada dokazivao da se od žene ne može više zahtijevati nego da bude dobra domaćica i vjerna supruga koja umije razumjeti svoga muža i tako mu ugoditi.“ (Novak, 2003: 74)

U 19. stoljeću, kada su ženama bila nametnuta mnoga ograničenja, školovanje te sudjelovanje na tržištu rada bili su onemogućeni, a uz njih i mogućnost samostalnoga osiguravanja egzistencije. U takvom okruženju, Valpurgino podređivanje izravno utječe i na Lucijinu sudbinu. Naime, Valpurga preuzima Antine načine odgoja te tako zajedno s njime zanemaruje Luciju i više se posvećuje sinu Jurju:

„Obožavanje što ga je Ante Stipančić pokazivao napram svomu sinu otkako je u njem otkrio potpuno naslijeđene svoje duševne sposobnosti, prešlo je sugestivno na Valpurgu; imala je i ona po svom položaju u kući drugi pojam o pravima muške a drugi o pravima ženske djece; a djelovalo je ugodno i na njezino materinsko osjećanje kad bi slušala iz usta samog Stipančića (kojemu nije mogla ne vjerovati) kako s ponosom, gdjekada s pravim ushitom, ističe duševne darove svog sina.“ (Novak, 2003:66)

„- Molim! Dijete od devet godina! – pokazao bi tad otac rukom na Jurja i glasom koji je od same uzbuđenosti imao prizvuk srditosti. On ne bi pri tom gledao Valpurgu kao da na to treće lice upozoruje, ali bi ona kimnula sporazumno glavom i pogledala svojim tihim očima Jurja, kako se viša bića gledaju.“ (Novak, 2003: 68)

„Lucija je samo klimala glavom i sklonila se opet zamišljena nad knjigu, što Valpurgu nije smetalo da i nadalje nastavi tumačiti koliko je brige i straha pretrpjela u ove dane i poradi sina i poradi oca mu.“ (Novak, 2003:163)

Osim što je Valpurga preuzela Antin odnos prema Jurju i divila se njegovim uspjesima, također je aktivno dopuštala da se u obitelji prema Luciji odnosi kao da nije ravnopravna Jurju. Durić ističe kako „U kontekstu Valpurgine, navedene rodne dijade otvoren-zatvoren prostor, javno-privatno, priroda-kultura vrijede i za Luciju kao žensko dijete u obitelji Stipančić u kojoj žive četiri žene: *Valpurga, Lucija, starija služavka Veronika te mlađa služavka. Njihov se položaj razlikuje u nijansama – stupnjevima ženske podređenosti* (Jurdana 2003: 130).“ (Durić, 2011: 35-26):

„Lucija je do svoje šeste godine jela u kuhinji s Veronikom, a mati je zapravo nije pokušavala ni dovesti k očevom stolu.“ (Novak, 2003: 67)

„Kad je Luciji bilo šest godina, dozvoli otac da smije i ona sjediti za obiteljskim stolom. To je bila velika radost za Valpurgu koja bi u povjerljivom razgovoru s Veronikom znala reći: - Bože moj, zašto smo mi ženske na svijetu? Eto, sva briga očeva ide sina, a ova sirotica kao da i nije naše dijete.“ (Novak, 2003: 68-69)

Nadalje, Valpurga je shvaćala kakva se nepravda čini Luciji u odnosu prema Antinu načinu odgoja, ali i dalje je bila izrazito pasivna majka i pokorna žena koja je trpjela mnoge muke i prigovaranja od strane svog muža iako je potajno podupirala Luciju dok se ona polako opirala autoritetu svog oca:

„Valpurgi su bili doduše teško snošljivi Stipančićevi prigovori koji su odista pretjerani bili i bez dvojbe od neosnovana straha za Luciju dolazili; (...). Ta gdje i kako da inače dođe ona do svoje sreće ako ne bi s ovakvim poznanstvom u odličnim obiteljima – a uz takvoga oca kojemu je sin sve a kći ništa?“ (Novak, 2003: 87)

„Dotle je trpjela Valpurga poradi Lucije često neiskazane muke. Luciji se htjelo života i slobode, njezina je duša hrlila neobuzdano za probuđenim osjećajima djevojačke sreće što se rađala iz njezine mladosti.“ (Novak, 2003: 89)

„Da uskrati novac, on bi našao sto razloga i napokon prebacivao Valpurgi sa je iskvarila to dijete puštajući mu preko očevoga znanja koješta na volju.“ (Novak, 2003: 90)

„On bi zato ojađivao Valpurgu opetujući neprestano da Lucija nema u sebi nježnih osjećaja koji rese djevojku, da joj se ni u čem ne pozna te se rodila i odgojila u patricijskoj kući, da mu se gdjekada čini kao da je odrasla u gori – i još tako šta.“ (Novak, 2003:127)

Bez obzira na protivljenje takvom odgoju, Valpurga je konstantno pokušavala pomiriti Antu i Luciju te smiriti bilo kakvu svađu koja je nastala između njih dvoje iako je to u konačnici štetilo najviše Luciji jer nije bilo druge osobe u obitelji koja je mogla stati na njezinu stranu i suprotstaviti se strogom ocu osim Valpurgine:

„I Valpurga je bila o tom uvjerenjena, ali je htjela da Luciju priljubi ocu, jer on još uvijek najradije njoj spočitavao da nije umjela dati Luciji odgoja te nema u sebi nikakvih nježnijih osjećaja već je odrasla divlja i surova kao gorštakinja.“ (Novak, 2003:90)

„Valpurga je s užasom u sebi gdjekada osjećala kao da će najednom provaliti među kćerju i ocem prigušena oluja, jer Lucija barem prema njoj ne bi tajila da ona i otac zamjenjuju uloge te on njoj postaje što je ona bila prije njemu: stvar.“ (Novak, 2003:127)

„Dva sata iza toga došla je k Luciji mati sva zaplakana i , lamajući očajno rukama, stala pripovijedati kako se otac strašno rasrdio i kako je bacao iz sebe žuč i zagrozio se da je neće nikada već pustiti preda se.“ (Novak, 2003:129)

„- Smiri se, dijete... Zaboravio se ... Od Jurja, čini mi se, ne dobiva veselih vijesti, pa najposlije ta boležljivost ... sve ga to razdražuju.

Lucija nije odvrćala ni riječi.

-Oprosti mu, i on će se doista žaliti na svoju naglost.“ (Novak, 2003:132)

Osim Valpurgine pasivnosti i privrženosti Anti, velik problem u njezinom načinu života i odgoja Lucije je upravo nedostatak samostalnosti za koju je Ante zaslužan. Valpurga je u

mladosti bila ovisna o svojim roditeljima, nakon udaje o Anti Stipančiću, a zatim nakon njegove smrti nije znala što joj je činiti i očekivala je da joj pomogne sin Juraj. Tako su u konačnici Valpurga i Lucija ostale bez svega nakon Antine smrti:

„Istom koncem siječnja dočekala je Valpurga sina. Po očevoj smrti tražio je velike svote da se otme svojim vjerovnicima, a Valpurga je dala sve u ruke Vukasovićeve. A njegove su riječi da mu se ne može poslati ni probita para s jednostavnog razloga, jer vi – rekao on Valpurgi – nemate ništa“ (Novak, 2003:179)

„Kroz njezine ruke nije prolazio novac nego što ga je trebalo za prosjake i najobičnije sitnice: sve drugo gdje je trebalo raditi s novcem, primati ga ili davati, držao je Stipančić sam u svojim rukama. Pa tako kao da nije ni znala da je za život potreban novac. U pustom životu koji je nastao iza Stipančićeve smrti, ona je čekala s neizrecivim čežnućem povratak Jurjev.“ (Novak, 2003:179)

Nakon što je Juraj napustio svoju majku i sestru i prestao im se javljati, Valpurga je položila sve nade u Alfreda, Jurjevog prijatelja, umjesto da je sama poduzela nešto da ih izbavi iz bijede i siromaštva, ali ni Alfred nije odgovarao na pisma koje su mu upućivale:

„No Valpurga crpla je svoju nadu od drugda, ona se pouzdavala u Alfreda. I za samog mehaničkog izgovaranja molitve on bi mučila svoju pamet pitanjem: kako će dostojno opremiti Luciju ako dođe do njezine udaje? Međutim Alfred nije pisao, a Lucija je plakala i naočigled venula.“ (Novak, 2003:198)

Dok je Lucija svakim danom bila sve bolesnija i sve tužnija zbog neuzvrćenih pisama, Valpurga je odlučila lažirati njegova pisma te tako nagovorila Martina Tintora da ih piše u ime Alfreda. Tako je započela i mreža laži koja je na posljetku slomila Luciju:

„-Vi biste mogli napisati odgovor na njezino pismo, tobože da joj on piše ... Vi biste napisali da mislite na nju i da ćete doći po nju ... Izmislite što god, na primjer da vam je bolestan otac te da je sva kuća na vašoj glavi ... Na koncu biste dašto potpisali njega ... (...) Tako je nastalo tobožnje dopisivanje Lucijino s Alfredom kojim se Valpurga nadala spasiti svoje dijete.“ (Novak, 2003: 209)

„- Vi me varate! Govorite, ne lažite mi barem vi! Jer eto – i Lucija kao da se nije usudila doreći svoju grožnju.

-Ta ja ... kako bih, Bože, ja tebe mogla varati? – ustrahaja je Valpurga u laži dok se nije činilo da joj Lucija vjeruje. Završilo se kao svaki put: plačem, zagrljajem, molitvom i obećanjem: - Više nikada!“ (Novak, 2003:214)

„U maloj tamnoj sobici planu naglo svjetlo. Svi se uzbude: kad se pokazalo iza oblaka sunce i uprlo punim sjajem u prozor sobice, digao se Lucijin duh u slobodu...“ (Novak, 2003:223)

6. Zaključak

Posljednji Stipančići Vjenceslava Novaka, označeni kao najbolji roman hrvatskog realizma, „višeslojno seciraju trokutnu strukturu koju sačinjavaju otac, majka i djeca te naznačuju pojavu raspada tradicionalne nukleusne obitelji koja je otvorila mogućnost i za nastanak individualizma dvadesetoga stoljeća i za procese koji su doveli do suprotnoga učinka – pada individualnosti te novih mogućnosti poistovjećivanja izvan obiteljskoga kruga.“ (Durić, 2011: 38-39) Također spomenuti i kako „U luku od Ante Stipančića, preko Valpurgе, Jurja i Lucije kroz roman *Posljednji Stipančići* pratimo nastanak i opadanje autoritarnih obiteljskih odnosa koji se u konačnici otkrivaju u svoj svojoj apsurdnosti te lišenosti zdravoga razuma i međusobnoga razumijevanja.“ (Durić, 2011: 39)

Iz analize načina na koje je Valpurga Stipančić kriva za Lucijin tragičan završetak, koja je prikazana u središnjem dijelu rada, vidljivo je kako ona nije izravno činila štetu Luciji. Valpurgina krivnja očituje se u njezinoj pasivnosti i privrženosti Anti Stipančiću. Valpurga je kroz cijeli život prošla kao nesamostalna osoba, prvo je bila ovisna o svojim roditeljima, zatim nakon udaje o Anti jer je mlada i nezrela ušla u brak s dvostruko starijim muškarcem, a nakon njegove smrti postala je ovisna o sinu Jurju i njegovom prijatelju Alfredu, iako joj oni zapravo nisu nikako pomogli te na posljetku postaje ovisna Martinu Tintoru koji joj je pomogao lagati Luciju. Zbog njezine pasivnosti, pokornosti, nemogućnosti samostalnog snalaženja u životu, koji su uzrokovani upravo nedostatkom slobode, nedostatkom prave svijesti o sebi i autoritetom koji ju je kroz gotovo čitav život gušio, Lucija i Valpurga na kraju su ostale siromašne i same, a Lucija doživljava tragičnu smrt zatvorena u maloj, siromašnoj kućici potpuno nesretna.

7. Popis literature i ostalih mrežnih izvora

Barac, A. (1964) *Vjenceslav Novak I – Pripovijesti. Posljednji Stipančići*. Pet stoljeća hrvatske književnosti: knjiga 57, Matica hrvatska, Zora, Zagreb, 1964.

Benvin, A. (1972) *Obitelj kroz povijest*. Bogoslovska smotra, 42(1), str. 35-51.

Durić, D. (2011) *Autoritet i obitelj u romanu "Posljednji Stipančići" Vjenceslava Novaka*. Kroatologija, 1, 2; 19-41

Erceg, S; Tataj, D. (2019) *Položaj žena u Banskoj Hrvatskoj u drugoj polovici 19. stoljeća*. *Essehist*, vol. 10, br. 10, 2019, str. 81-89. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/235677>

Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Realizam. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristupljeno 22. 6. 2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=52108>

Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Novak, Vjenceslav. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristupljeno 22. 6. 2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44224>

Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Obitelj. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristupljeno 24. 6. 2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44557>

Jelčić, D. (1996) *Posljednji Stipančići*. U: Dubravko Jelčić, Velimir Visković, *Posljednji Stipančići*; Pripovijetke Slavka Kolara. Zagreb: Školska knjiga

Jerčinović, J.; Reljac Fajs E. (2020) *Roman Posljednji Stipančići Vjenceslava Novaka u srednjoškolskoj nastavi književnosti*. *Senj. zb.* 47, 139-146 Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/245911>

Laća, J. (2003) *Predgovor*. U : *Posljednji Stipančići*. Zagreb: Mosta

Nemec, K. (1995) *Povijest hrvatskog romana od početaka do kraja 19. stoljeća*. Zagreb: Znanje.

Novak, V. (2003) *Posljednji Stipančići*. Zagreb: Mosta

Šicel, M. (2005) *Povijest hrvatske književnosti - knjiga II*. Realizam. Zagreb: Naklada Ljevak